

روش تحقیق کیفی (Qualitative Research)

دکتر یحیی صفری

دانشیار دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

مقایسه روش تحقیق کمی و کیفی

کمی	کیفی
پرسشهای پژوهش: چقدر؟ چه میزان؟	پرسشهای پژوهش: چرا؟ چگونه؟
آزمون تئوری	توسعه تئوری
متغیرهای قابل اندازه گیری	متغیرهای تفسیرپذیر

کیفی	کمی	رویکرد شاخص ها
طبیعت گرایی (Naturalism) ، پست مدرن	اثبات گرایی (positivism) مدرنیته	فلسفه زیر بنا
پژوهشگر و نظر او بخشی از یافته ها است	بی طرفی کامل پژوهشگر	نقش محقق
نظریه سازی یا فرضیه سازی، توصیف تجربیات و باورهای فردی.	اثبات نظریه یا آزمایش فرضیه، توصیف ویژگی های یک جمعیت.	هدف تحقیق
گراندد تئوری، فنومنولوژی، تحلیل محتوا، ...	توصیفی، آزمایشی، تحلیلی، تحلیل محتوا ...	نمونه های روش تحقیق
	افراد،	جامعه آماری
بر اساس قاعده بسندگی (saturation)	بر اساس فرمول های آماری	حجم نمونه
غیر تصادفی (نمونه گیری هدفمند، گلوله برفی ،)	تصادفی (ساده، سیستماتیک، طبقه ای، خوشه ای)	روش نمونه گیری
مصاحبه ها، گروه های متمرکز، مشاهده، چک لیست	مشاهده، پرسشنامه ها و نظر سنجی ها، چک لیست	ابزار جمع آوری داده ها
تفسیری، تشکیل شبکه مضامین مانند : MAXQDA	تجزیه و تحلیل ب نرم افزارهای تحلیل آماری مانند spss	روش پردازش

Elements of the Research Process

DEDUCTIVE & INDUCTIVE REASONING

THEORY

HYPOTHESIS

OBSERVATION

CONFIRMATION

Inductive thinking (Qualitative)

OBSERVATION

PATTERNS

HYPOTHESIS

THEORY

مقایسه رویکرد کمی و کیفی از لحاظ نمونه گیری و گردآوری داده ها

رویکرد کیفی	رویکرد کمی	فرآیند
<ul style="list-style-type: none"> • مبتنی بر هدف 	<ul style="list-style-type: none"> • نوع نمونه گیری معمولاً تصادفی 	نمونه گیری
<ul style="list-style-type: none"> • حجم نمونه کوچک 	<ul style="list-style-type: none"> • حجم نمونه معمولاً بزرگ 	
<ul style="list-style-type: none"> • معمولاً تعمیم کم به جامعه 	<ul style="list-style-type: none"> • قابلیت تعمیم به جامعه 	
<ul style="list-style-type: none"> • مصاحبه فردی و یا جمعی 	<ul style="list-style-type: none"> • پرسشنامه 	ابزار گردآوری
<ul style="list-style-type: none"> • مشاهده 	<ul style="list-style-type: none"> • مشاهده و چک لیست 	
<ul style="list-style-type: none"> • تلفیق روشهای مختلف 	<ul style="list-style-type: none"> • وسایل اندازه گیری کمی 	

QUALITATIVE	QUALITATIVE QUANTITATIVE
Research process is deductive	Research process is inductive
Measure objective facts.	Social reality, meaning is constructed
Focus on variables	Focus on in-depth meaning.
Value-free research.	Values are present & explicit(empathy)
Independent of context.	Contextual importance.
Many cases, subjects	Few cases, participants.
Statistical analysis	Thematic analysis
Objective instruments of data collection	Researcher as the central tool for data
Highly structured research process.	Loosely structured research process
Researcher is detached(outsider)	Researcher is immersed (inside)
result oriented	process oriented
particularistic and analytical	holistic perspective
objective “outsider view”	subjective “insider view”
non-diplomatic relationship	non-diplomatic relationship

Types of research(Methods)

QUANTITATIVE

QUALITATIVE

Descriptive

phenomenology

Analytical

Grounded theory

Experimental

Historical research

Content analysis

Content analysis

Correlational

ethnography

Case study

Case study

action research

action research

مواردی که الزاماً بایستی در روش اجرای طرح توضیح داده شود	روش مطالعه
جنبه مهم بودن پدیده مورد مطالعه، نحوه دسترسی به تجربه زنده مشارکت کنندگان، عرصه بررسی پدیده، روش و تحلیل نتایج (توصیفی، تفسیری)	پدیدارشناسی (Phenomenology)
جنبه فرآیندی موضوع مورد بررسی، وابستگی فرآیند مورد بررسی به تجربیات انسانی، روش و تحلیل و تفسیر نتایج	تئوری زمینه ای (Grounded theory)
جنبه فرهنگی موضوع، معرفی جامعه مورد بررسی، نحوه حضور پژوهشگر در عرصه فرهنگ مورد بررسی، نوع داده ها و شواهدی که جمع آوری می شود.	قوم نگاری (Ethnography)
معرفی عرصه مورد بررسی، مشکل موجود در عرصه، معرفی مشارکت کنندگان در جمع آوری داده ها و انجام اقدام اصلاحی، نحوه تحلیل	اقدام پژوهی (Action research)
روش های دسترسی و تحلیل اسناد، نوع سندهای مورد بررسی، روش تجزیه و تحلیل داده های حاصله	بررسی اسناد (Textual analysis)
معرفی گروه مرجع و روش دسترسی به آنها، نوع ابزار حاصل از بررسی و روش تأمین روایی و پایایی ابزار	ابزارسازی (Tool making)
رویکرد، نمونه گیری، واحد تحلیل و نحوه بررسی اعتبار نتایج (باورپذیری، وابستگی، انتقال پذیری، تأیید پذیری) بیان شود.	تحلیل محتوای کیفی (Content analysis)
در صورتیکه مطالعه از نوع Mixed-Method باشد، علاوه بر موارد ذکر شده در این پروپوزال، در بخش کمی مطالعه، از فرمت پروپوزال کمی استفاده گردد.	ترکیبی (Mixed method)
نوع مطالعه : منفرد (single) اشتراکی (collective)، روش توصیف و تفسیر سیستم مورد بررسی	بررسی موردی (Case study)
نام روش مورد استفاده روش دسترسی به داده های پژوهشی و روش تجزیه و تحلیل آنها	سایر روش های کیفی

روش تحقیق روش گراند تئوری (Grounded Theory)

- روش گراند تئوری که در انگلیسی Grounded Theory است به نام های تئوری داده بنیاد، نظریه داده بنیاد، نظریه بنیادی، نظریه زمینه ای، نظریه بر خواسته از داده ها شناخته می شود.
- روش گراند تئوری نوعی روش شناسی کیفی است که از رویه های نظام مندی، برای ایجاد نظریه داده بنیاد درباره یک پدیده از روش استقرایی استفاده می کند.
- به عبارت دیگر، هدف نهایی این راهبرد، ارائه تبیین های جامع نظری درباره یک پدیده خاص است که به صورت استقرایی از مطالعه آن پدیده حاصل می شود.
- نظریه داده بنیاد یک روش پژوهش استقرایی و اکتشافی است که به پژوهشگران در حوزه های گوناگون امکان می دهد تا بجای اتکا به تئوری های موجود و از پیش تعریف شده، خود به تدوین تئوری اقدام کنند.
- هر چند خاستگاه اصلی این روش شناسی در حوزه پزشکی و روانشناسی بالینی است ولی به دلیل انعطاف پذیری فوق العاده خود، به شکل گسترده ای به سایر علوم اجتماعی نیز سرایت کرده است.

مراحل اجرای تحقیق براساس گراند تئوری (تئوری داده بنیاد)

مرحله اول: تعیین موضوع در گراندد تئوری

- اولین گام در نظریه داده بنیاد تعیین «موضوع» مورد تحقیق است.
- برای وصول به این هدف، مطالعات زمینه ای وسیعی انجام می شود و با خبرگان – که از تجربه و تخصص لازم در مباحث علمی مرتبط برخوردار بودند- مذاکرات مفصلی صورت می گیرد.

مرحله دوم: جمع آوری داده ها در گراند تئوری

- در اغلب تحقیقات، قبل از جمع آوری داده ها، متغیرها، روابط و حتی نتایج، تعریف می شود.
- در حالی که در نظریه داده بنیاد، نمونه برداری با فرایند حس عام و با داده هایی که تامین کننده اطلاعات اولیه هستند آغاز می شود که از آن می توان به عنوان نمونه برداری تئوریک (جهت دار) نام برد.
- در نظریه داده بنیاد، تحقیق با یک تئوری و سپس اثبات آن آغاز نمی شود، بلکه روند تحقیق، با یک حوزه مطالعاتی شروع گردیده و به تدریج موارد مرتبط پدیدار می گردد.

مرحله سوم: کدگذاری باز در گراند تئوری

- در این مرحله، مصاحبه های انجام گرفته یا محتوای شناسایی شده کدگذاری می شوند و هر جمله و مضمون معنی داری به عنوان کد در نظر گرفته می شود.
- کدگذاری باز عبارت است از روند خرد کردن، مقایسه کردن، مفهوم پردازی و مقوله بندی داده ها.
- روش کدگذاری باز، نه تنها به کشف مقوله ها می انجامد بلکه خصوصیات و ابعاد آن ها را نیز روشن می سازد.
- کدگذاری باز فرایندی تحلیلی است که با آن مفهوم ها شناسایی می شوند و سپس ویژگی ها و ابعاد آنها در داده ها کشف می شوند

نمونه ای از کدگذاری باز انجام شده

نکات کلیدی

خیلی علاقه به پزشکی داشتم. دوست داشتم پزشک شوم. رویا پرداز بودم خودم را توی رویا، طبابت میکردم که یاد بگیرم. هرگز اهل رقابت نیستم. هرچند که در زندگی مهمه. رقابت توی رشته تحصیلی نداشتم. اما دوست داشتم از بیرون دیده بشم. امیدوارم دید همه نسبت به من خوب باشه. تا حالا موفق بودم. اما یکسری موانع پیش رو داشتم که آنها را پشت سر گذاشته ام. مثلا خیلی افراد بودن گفتن پزشکی آخرش به کجا ختم میشه. یا پزشک عمومی که چیز مهمی نیست و مردم اون اعتماد را ندارند. باید فوق تخصص بگیری. اما باز ادامه دادم. کنار آمدم. بیشتر ناراحتی های فردی داشتم. بیشتر خودم برام مهم بودم. نمره برام مهم نبود. خودم مهم که از یک مبحث چیزی یاد بگیرم. نمره الان کیفیت را نشان نمی دهد. انگیزه خودم که یک مقطعی را با موفقیت بگذرانم مهمه.

کدگذاری باز

- ✓ علاقه به رشته پزشکی
- ✓ رویاپردازی علت آمدن به پزشکی
- ✓ از بیرون دیده شدن، علت آمدن به پزشکی
- ✓ احساس موفقیت
- ✓ غلبه بر موانع علیرغم وجود مشکلات

مرحله چهارم: کدگذاری محوری در گراند تئوری

- در مرحله کدگذاری محوری مقولات استخراج شده در بخش کدگذاری باز به طریق علمی ذیل محورهای «شرایط علی، پدیده محوری، زیرساخت، راهبرد و پیامدها» قرار می گیرند و پیوند بین مقوله ها مشخص می شود.
- پدیدآورندگان این نظریه، نام این فرآیند مقایسه مستمر مفاهیم با یکدیگر را « روش مقایسه پایدار» یا « روش تطبیق مداوم» نامیده اند

مرحله پنجم: کدگذاری انتخابی در گراند تئوری

- در آخرین مرحله از کدگذاری، که به کدگذاری انتخابی معروف است، پژوهشگر با توجه به مراحل قبلی، به استحکام بیشتر مفاهیم و مولفه ها می پردازد.
- در این مرحله در یک دسته بندی کلی تر، داده های سازماندهی شده در قالب مولفه های گوناگون و در ابعاد محدودتری دسته بندی می شوند.
- فقط باید به خاطر داشت که نظریه یافته نمی شود، بلکه ساخته می شود.
- نظریه به هیچ وجه مثل پاسخ معادله های ریاضی نیست که کشف شود و همواره نیز یکسان باشد.
- نظریه جایی در انتظار کشف شدن نیست. بلکه هر نظریه براساس داده های گردآوری شده از بافت طبیعی پدیده مورد مطالعه و در فرایندی طولانی که شامل توصیف مقایسه، تحلیل و تفسیر است، به تدریج ساخته و پرداخته می شود.

فهرست طبقات، مقوله ها و مفاهیم اصلی

طبقه

مقوله ها

مفاهیم

علاقه به رشته پزشکی، تأثیر مدرسه در رشته پزشکی، فقط به حرفه پزشکی فکر کردن، غیر از پزشکی کار دیگری از من ساخته نبود، داشتن تجربه و ذهنیت قبلی، انگیزه درونی برای ادامه رشته پزشکی، ترجیح علاقه به درآمد اقتصادی، داشتن انگیزه و هدف توسط دانشجو.

علاقه به حرفه پزشکی

انگیزه غیر مادی برای خدمت به هموعان، کمک کردن به بیماران، رسالت اساتید در حرفه پزشکی، احترام به شان انسانی بیمار نه موارد مادی، دعای خیر بیمار و اجر معنوی

انگیزه خدمت به بیماران

کمال گرایی علت اصلی در انتخاب رشته پزشکی، انگیزه برای ادامه تحصیل به خاطر کسب علم و تجربه بیشتر، اهمیت دادن به اخذ مدرک بالاتر، احساس موفقیت در تحصیل، رضایت خاطر استاد با یادگیری درس

کمال گرایی

ادامه تحصیل به خاطر رضایت خانواده، از بیرون دیده شدن، علت آمدن به پزشکی، احساس قدرت پزشکی مهم بود، رسیدگی به بیمار برای دیده شدن توسط مردم، شان اجتماعی حرفه پزشکی، رسیدن به امکانات رفاهی، توصیه دیگران برای انتخاب رشته پزشکی

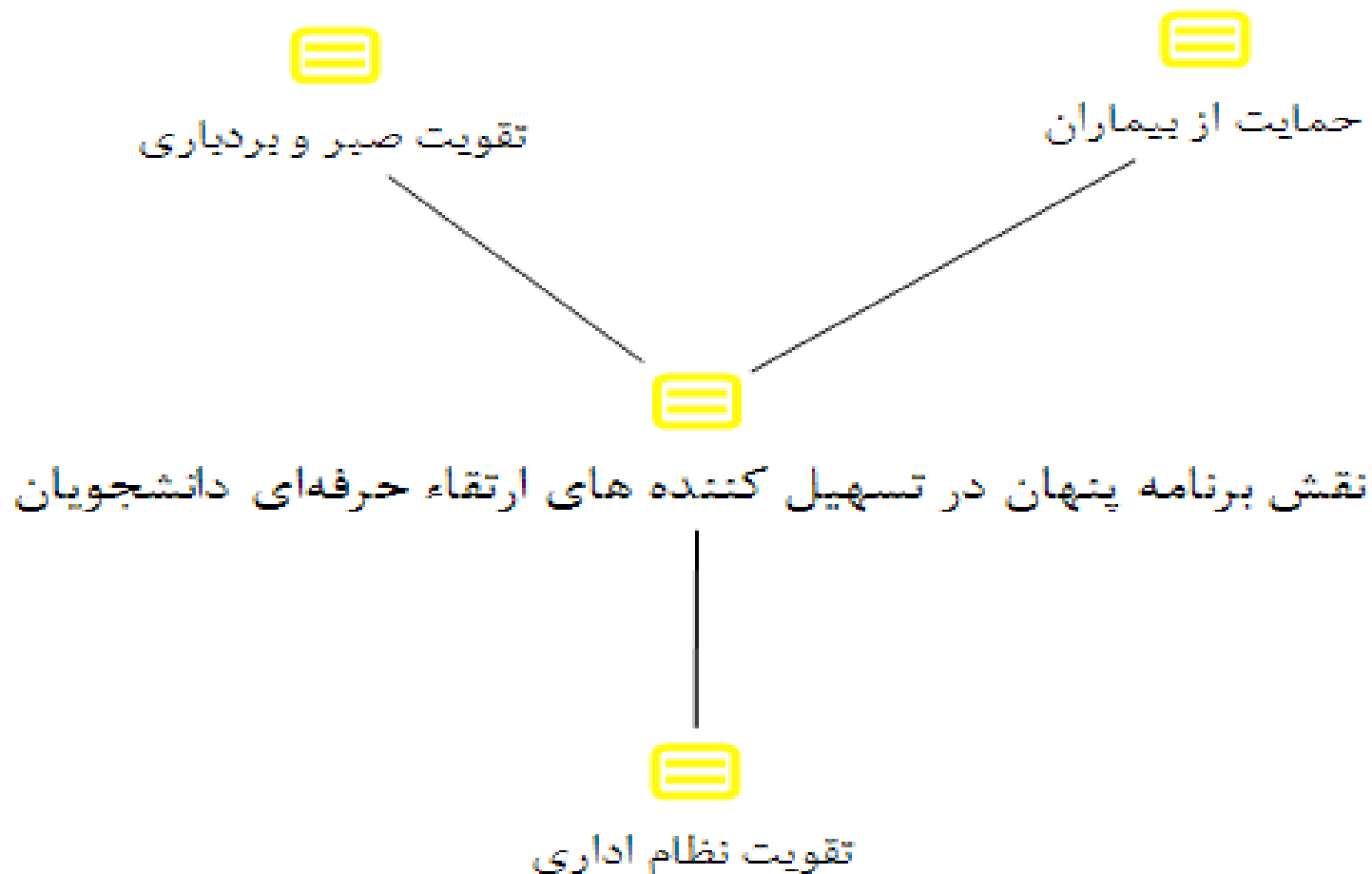
جایگاه اجتماعی

نقش بر نامه درسی پنهان در نقش آفرینی دانشجویان رشته پزشکی

مرحله ششم: مدل سازی در گراند تئوری

- در منابعی که به معرفی روش شناسی گراند تئوری پرداخته اند، این مرحله را دست آورد طبیعی مرحله کدگذاری انتخابی، دانسته اند و خوش بینانه اظهار داشته اند که تجزیه و تحلیل پایانی به منظور تکوین نظریه، در این مرحله صورت می گیرد.
- با توجه به مولفه های پدیدار شده در دل داده ها، در مورد رخداد ها و موفقیت ها، تصویر غنی تری از مفاهیم و مولفه ها، فراهم می گردد.
- در رمزگذاری گزینشی، به پالایش یافته های قبلی پرداخته می شود و با طی این فرآیند، در نهایت، چارچوبی نظری پدیدار می شود

نمونه مدل ساده در گراند تئوری

روش تحقیق پدیدارشناسی (Phenomenology)

- یکی از انواع روش تحقیق کیفی است. پدیده شناسی مطالعه فلسفی ساختارهای تجربه و آگاهی است. این روش با مطالعات ادmond هسرل (Edmund Husserl) در حوزه فلسفه معرفی شد.
- مبنای این فلسفه آن است که در هر تجربه، حقیقتی وجود دارد.
- هدف پژوهش پدیدارشناسی، توضیح صریح و شناسایی پدیده‌ها است آنگونه که در موقعیتی خاص توسط افراد ادراک می‌شوند.
- بر اساس دسته‌بندی پارادایم‌های بوریل و مورگان پدیدارشناسی در دسته پارادایم‌های تفسیری قرار می‌گیرد.
- یعنی یک روش علمی که با رویکردی ذهنی به جمع‌بندی مباحث اجتماعی می‌پردازد.

روش تحقیق پدیدارشناسی

- مانیکه هدف از روش تحقیق کیفی بررسی تجربه زیسته افراد در مورد پدیده ای باشد از روش پدیدارشناسی استفاده می شود. مطالعه پدیدارشناسی که معادل انگلیسی آن phenomenology است به این سوال ها پاسخ می دهد که؛
- ۱. ماهیت پدیده تجربه شده چیست؟
- ۲. ساختار و اشتراکات این پدیده در اشکال مختلف آن چیست؟
- پدیدارشناسی به فهم ماهیت پدیده ها در متن و زمینه-ای که در آن روی می دهند کمک می-کند. هدف از روش تحقیق کیفی پدیدارشناسی، توصیف تجربیات زندگی به همان صورتی است که در زندگی واقع شده اند، کانون توجه پدیدارشناسی تجربیات زندگی است؛ زیرا این تجربیات هستند که معنای هر پدیده را برای فرد می سازند. مطالعات پدیدارشناسی می کوشد تا توضیح مستقیمی از پدیده ها و تجربیات انسان به همان گونه که هستند و در مکان، زمان و جهانی که در آن هستند فراهم نماید.

مراحل انجام روش تحقیق پدیدارشناسی

- در این بخش مراحل پدیدارشناسی و انواع روش تحقیق پدیدارشناسی آموزش داده می شود. پدیدارشناسی روشی است که سعی در درک يك پدیده ویژه از طریق شرح تجربه، شرایط آن تجربه، و مردمی که در آن شرایط زندگی می کنند، دارد. توجه به تجربه و شرح آن از خصوصیات محوری تحقیق پدیدارشناسانه است. فرآیند تحلیل کیفی در پدیدارشناسی به شرح ذیل و با استفاده از روش کدگذاری صورت می گیرد:
- ۱. انجام مصاحبه با نمونه های آماری که بوسیله روش نمونه گیری هدفمند انتخاب می شوند؛
- ۲. کدگذاری اولیه شامل خواندن خط به خط داده ها، استخراج مفاهیم و جملات اصلی، تشکیل مقولات و طبقات اولیه؛
- ۳. کدگذاری ثانویه شامل شامل طبقه بندی داده ها، مشخص نمودن زیر طبقات، تشکیل طبقات نهایی.

آموزش مشارکت کنندگان در روش تحقیق پدیدار شناسی

- براین اساس افراد به صورت هدفمند انتخاب و از شرکت کنندگان جهت مصاحبه در مکان آرام و خلوت و در ساعتی که از نظر کاری برای آنان مناسب بود، دعوت می گردد. قبل از شروع مصاحبه، علاوه بر اطلاعات شفاهی مورد نیاز، فرم رضایت آگاهانه در اختیار آنان قرار گرفت و توسط شرکت کنندگان امضا می شود. مصاحبه ها به طور کامل ضبط می شود و از موارد مهم و کلیدی آنها یادداشت برداری می شود. هر مصاحبه بین ۴۰ تا ۹۰ دقیقه به طول می انجامد. سؤالات مصاحبه به صورت بازپاسخ و بر اساس راهنمای مصاحبه می باشد. مصاحبه شرکت کنندگان همگی حول و حوش محور اصلی پژوهش می باشد که تجارب مشارکت کنندگان از ابعاد پدیدده مورد مطالعه و جنبه-های مختلف آن را مورد بررسی قرار دهد. شروع عملیات تحلیل بعد از اولین مصاحبه آغاز و محقق بعد از دو مصاحبه، کار کدگذاری و دسته بندی را آغاز نمود. این کار به محقق کمک می کند تا بتواند سؤالات دیگر مورد نیاز را طراحی و بهتر مسیر مطالعه را هدایت نماید. جهت کسب اطمینان از اعتبار کدگذاری ها مقولات تشکیل شده و نامگذاری شده توسط پژوهشگر اول به وسیله پژوهشگران دوم و سوم مورد بازبینی قرار می گیرند. در نهایت با اعمال برخی از نظرات این دو و کسب اجماع، مقولات نهایی شکل می گیرد.

نرم افزارهای مورد استفاده برای تحلیل کیفی پدیدار شناسی

- جهت تجزیه و تحلیل مصاحبه های انجام شده و بررسی تجارب زیسته شرکت کنندگان از نرم افزارهای مکس کیودا Maxqda و انویو Nvivo استفاده می شود.

مراحل پدیدار شناختی

- موضوع، طرح مساله و سوالات
- جداسازی و ایجاد نگرش متعالی پدیدارشناسی
- نمونه گیری و انجام مصاحبه
- تجزیه و تحلیل داده های گردآوری شده

نمونه قسمت های پروزال طرح تحقیقات کیفی

- **عنوان:** شروع با اصطلاحات: تبیین، درک، طراحی، تحلیل، تفسیر و ...
- **بیان مسئله (Statement of problem):** مشابه رویکردهای کمی
- **بررسی متون (Literature Review):** مشابه رویکرد کمی
- **تعریف واژه ها (Words Definition):** تعاریف بیشتر نظری و مفهومی است.
- **اهداف و سؤالات (Objectives & Questions):** اهداف کلی و غیر قابل پیش بینی هستند.
- **سؤالات پژوهشی (محوری): (Research Questions):** سؤالات کلی فقط جهت هدایت مطالعه
- **فرضیه ها (Hypothesis):** فرضیه در تحقیق پژوهشی جایگاه ندارد.
- **اهداف کاربردی (Applied Goal):** می تواند داشته یا نداشته باشد.

نمونه متدلوزی در پرپوزال طرح تحقیقات کیفی

روش تحقیق

روش مطالعه	محل علامت	روش مطالعه	محل علامت
ابزارسازی		پدیدارشناسی (phenomenology)	
تحلیل محتوای کیفی		تئوری زمینه ای (grounded theory)	
ترکیبی (mixed method)		قوم نگاری (ethnography)	
بررسی موردی (case study)		اقدام پژوهی (action research)	
سایر روش های کیفی		بررسی اسناد (textual analysis)	

نمونه متدلوزی در پرپوزال طرح تحقیقات کیفی

- شرح فلسفه هدایت کننده پژوهش یا پارادایم مطالعه: (مثال Naturalistic, positivist, post positivist, ...) و ... ذکر گردد.
- محیط پژوهش: معمولاً محیط طبیعی است و جایی است که شرکت کنندگان در آن قرار دارند. در مورد محیط پژوهش توضیح داده شود. محیط پژوهش در مطالعات کیفی از نظر تأثیر متقابل محیط و افراد اهمیت می یابد. توصیف محیط بیش از آنکه بر جنبه های فیزیکی و کمی متمرکز باشد باید شامل موضوعات فرهنگی، اجتماعی و جمعیت شناختی باشد
- نتایج داده و مشخصات مشارکت کنندگان در پژوهش: در پژوهش کیفی، به نمونه های پژوهش شرکت کننده (participant) و در مطالعات اتنوگرافی (informant) اطلاق می شود. معیار ورود به مطالعه، علاوه بر داوطلب بودن، توانایی قدرت بیان و داشتن تجربه از پدیده مورد نظر می باشد.
- نمونه گیری و مشخصات شرکت کنندگان: هدفمند (purposive sampling)، گلوله برفی (snow ball)
- روش انتخاب منابع داده:
- حجم منابع داده: معمولاً حجم نمونه، وابسته به اشباع نظری داده ها است.
- روش جمع آوری داده ها: مصاحبه های نیمه ساختار، مصاحبه های باز تعاملی، مصاحبه های رسمی و غیر رسمی، مشاهدات مشارکتی و غیر مشارکتی، مشاهدات ساختاریافته و نیمه-ساختار به ویژه در اتنوگرافی و همچنین در تحلیل محتوا و گراند تئوری، یادداشت برداری در عرصه (field note)، به ویژه در مطالعات اتنوگرافی، مورد استفاده قرار می گیرد.

نمونه متدلوزی در پرپوزال طرح تحقیقات کیفی

- روش تحلیل و تفسیر داده ها:
- دقت علمی و اعتبار داده ها:
- ملاحظات اخلاقی (ethical consideration)
- محدودیت های اجرایی طرح و روش کاهش یا حل آنها:
- پیش بینی زمان لازم برای اجرای طرح:
- منابع و مأخذ (references):

